

ORTAÇAĞDA LİRİK VE MODERN BİR ŞAİR: FRANÇOIS VILLON

Mustafa Kol*

Giriş

Ortaçağ Fransız Edebiyatında « ben » anlatımına dayalı ilk Fransızca lirik şiirlerin doğuşu XII. yüzyıl sonlarına rastlar. Lirik anlatımın doğuşu rastlantısal değildir. Lirik şiir, toplumsal ve ideolojik (dinsel) olarak kural-lara bindirilmiş şiir türünden kopma iradesi olarak görülmelidir. O nedenle lirik şiirin kökeninde hep yapıldığı gibi aşk anlatımını görmek de yanlıştır, çünkü yeni Fransız Şiirinde ilk kez kişisel duyarlılığı çelişkileriyle birlikte ifade etme iradesi egemendir ve bunu yaparken de bir müzikalite yaratmak esastır. Bir başka deyişle bu değişim iradesi hem biçim hem öz düzeyinde kendini gösteren bir değişim iradesidir. Halk şairleri (troubadours) bunun en güzel örneklerini verirler. XIV. yüzyıla gelindiğinde, bu değişim, kendi poetikasını ve estetiğini de oluşturma sürecine girer: Lirizm, aslında önce “sözcüklerin, cümlelerin müziğini” dile getirmektedir ki bu da aslında şairlerin uğraşdır.

Şiir müzik etkileşimi çağlardan beri ilginç bir serüven izlemiştir. Bu ilişkide balad türü çarpıcı bir örnektir. Zaten şiir ve müzik çarpıcı yakınlıklardan biri de ritim düzeyindedir: Edebi yazı ritmi uygulama alanında onu fiziksel olarak yansıtamasa da, yazının aynasında yansılarla dile getirir. Lirizm de, aslında, “ben” penceresinden önce “sözcüklerin, cümlelerin

*Yard. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Öğretim Üyesi.

müziğini” dile getirmektedir. Aslında bu yenilik arayışı Rönesans’ın da habercisidir. Şairler kendileri için yeni bir edebiyat dili olan Fransızcanın ifade olanaklarını sorgulayacaklardır. (Bu konuda dönemin önemli retorikçileri olduğunu da biliyoruz).

Eskimeyen Bir Tür: Balad ve Eskimeyen Bir Şair Kimliği: Villon

“Balad”, sözcüğü, 13. yüzyılda Güney Fransa’da Provence bölgesinde konuşulan ve eski bir dil olan “provençal” kökenli bir sözcüktür. “Dans” ve “danslı şarkı” anlamında kullanılır Yani müzikal parça olduğu kadar şiirsel söz de içerir. Ama balad formu zaman içinde çeşitlenerek zenginleşmiştir. İçerdiği temalar, kahramanlıktan kır yaşamına kadar her şeyle ilgili olabilir. Baladların bir başka önemli özelliği daha var ki aynı zamanda lirik şiirlerdir. Kafiye düzenleri ise az sonra Asılmışların Baladı!nı incelerken göreceğiz, belli bir yapıya göre oluşturulur. Baladda ölçüyü çoğu kez bir nakarat izler ya da son kafiye tekrarlanır.

Bir baladdaki lirizm, öznelliğe yaslanmış bir lirizm değildir. Romantik ve dramatik nitelikli bir şiir atmosferi egemen olabilir. Yer yer öyküleme söz konusudur ve konuya bağlı olarak, ülke sevgisi ve ülke özlemi memleket acıları dile getirilebilir. Bu bağlamda, destan, ağıt ve tragedya türüyle ortak noktaları olduğu düşünülebilir. Nitekim Chopin’den Lizst’e dek önemli bir Romantik kompozitörler kuşağında da balad etkisine rastlanmaktadır. Örneğin Chopin’in besteci kimliğiyle dört Balad bestelemesi ve bu besteleriyle ülkesinin uzak geçmiş zamanlarıyla bütünleşebilme arzusu çarpıcıdır.

Bir baladda dizelerin ve dörtlüklerin yapısı genelde belli bir forma dayandığı için, balad yazma yönteminde şiirsel ve müzikal olarak birleştirici yapısal öğelerin bir arada bulunması önemlidir. İşte François Villon bu türün ilk ve en canlı isimlerinden biri olmuştur.

François Villon şiiri eğer otantik olarak kendisine ait olana indirgersek ince bir cilt tutar. Eserlerinin tamamı “Petit Testament” ve “Grand Testament”dır. Ama ciltler baskıdan baskıya büyür. Biz de bizden öncekiler gibi Villon imzasını taşıyanların bir rö-produksiyonu oluşturduk. Ama eklenen çok şey yok. Ona ait olmadığı düşünülen parçalar da vardır bazı rondo ve baladlar arasında. Ama onları biraraya getiren ve düzenleyen kendisi değildir. Eklenenler de kendi başlarına bir anlam taşımaz.

Modern şiirin başlangıç noktasına Villon’un konulmasında edebiyat tarihçileri hemfikirlerdir. Niçin Villon ilk gösteriliyor sorusuna dikkatlice yanıt aramak gerekir. Rönesans’ın şafağında, geçmişe ait eserlerle ilgilenilmeye başlandığından itibaren kral I. François bu öncü hakkında Clément Marot’nun dikkatini çeker. Clément Marot kralın isteği üzerine Villon şiirini bir bakıma resmi olarak yayına hazırlar. Villon şiiri Yeni Fransa için Ortaçağın bütün üretimini değerinde görmeye layıktır. Daha sonraları, Boileau, “Art Poétique”de (Şiir Sanatı) Fransız şiirinin kaynağını gösterirken Villon’u başa koyar, “çünkü” der Boileau “Villon bizim eski romancıların karmaşık sanatını düzene koymuştur. O zamandan beri Villon ilk sırayı tutar. Fransız şairlerinin kortejinde önde yürümektedir. Elbette güçleri ve üstünlükleri, nitelikleri, esinleri bakımından boy ölçüşecek başka şairler de vardır. Örneğin eserlerinin bütününe bakıldığında Eustache Deschamps, dizelerindeki zarafete bakıldığında Charles d’Orléans gibi. Ama her şey incelendikten ve karşılaştırıldıktan sonra, fazla tereddüte düşmeyen eski ve yeni eleştiri içgüdüsel olarak Villon’u öne çıkarır. Eleştirmenler eskiyi ihmal etmeden modern

şiiirin başladığı dönem olarak Villon'un dönemini kabul ederler. Fransa'daki bu evre diğer ülkelerdekine benzer. Günümüzde şiir öncelikle bir duygu hareketliliğidir. Sevinç ve acı çılgılığıdır. Yaşamı izlenimlerle ve heyecanlarla dokunmuş öyküdür. Tamamen öznedir. Şair kendini anlatır. Kendi şarkısını söyler. Kendini betimler. Baksınlar diye iki eliyle bağrını açar. Ruhundan geçen şeyleri incelemek için insan kendi içine inerek başlamaz. Önce dış dünya ile ilgilenir. Dış dünyayı yaşar. Yapılanları olanları bitenleri, duyduklarını anlatmayı hedefler. Çevresindeki dünyayı ve paylaştığı genel beklentileri terennüm eder. Evrensel duyguların taşıdığı destanları formüle eder. Şair bir yankıdır. Tanrının sözcüsüdür. Yorumcudur.

Fransız Edebiyatının başlangıcında bu “bendişlilik” oldukça çarpıcıdır. Uzun bir dönem, şair, evrensel düşüncenin bir organı, sesi, sözcüsü görevini üstlenmiştir. Kitlelerin bağrından yükselen bir ses, yaşayan bir gelenek, konuşan halk, ulus olmuş, atalarının zaferlerini anlatmıştır. Onları anılarda canlı tutmuştur. Çağdaş kahramanları överek yüceltmıştır. Yalnızca ırkının, anılarının bekçisi değil, ün dağıtıcısı değil, heyecanlandırma, eğlendirme, yeniden yaratma görevini de üstlenmiştir. Bazen dinsel bir destan okur, bazen trajik bir aşk serüveni.

Fransız Edebiyatının ilk yüzyıllarında şairler resmi geçit yapan askerler gibidirler. Kimse kendi sırasını temsil etmez. Hiç biri bu karma kitleden ayrı değildir. Hiç biri ayrı bir görüntü vermez. Bu durum, şiir türlerinin bireysel karakterinin mutlaka patlama noktasına ulaşmasında önemli gerçek bir durumdur. Örneğin şarkı, özellikle aşk şarkısı genel yasanın dışına çıkamaz. Sıkıntılarını, dertlerini aktaran şarkıcılar, sevgilisinin güzelliği ile övünenler, onun hoş oluşunu kutsayanlar yahut zalimliklerinden şikayet edenler hemen hemen değişmez temaları işlemektedirler.

Dönem ilerledikçe “bendişlilik” kaybolur ve kişilik kendini göstermeye başlar. Şairin arkasında yaşamı esere yansıyan bir adam belirir. Örneğin doğduğu yerden sürgün edilen Adam de La Halle'in kişisel aksanını, acı ve pişmanlık duygularını fark ederiz. Terkedilmiş ocağını gördüğünde Rutebeuf'ün hissettiklerini, katı sefalet yüzünden hasta olan karısının ve çocuklarının durumunun yankısını dinleriz.

Bütün bu dönüşümlerde yumuşak bir ironi ile örtülü bir zarafet ve şefkat, gözyaşlarıyla ıslanmış bir gülümseme vardır. Bunlar bize en modern şairleri düşündürür. Şairin kimliği XIV. yüzyılda daha da belirginleşir: Venedikli Fransız Christine de Pizani ve Guillaume de Machault gibi şairlerde olduğu gibi. Hemen onların arkasından gelen François Villon'da *ben* olgusu artık tamamiyle en üst düzeyde açılım gösterir.

Ortaçağ Sonlarında Modern Bir “Ben”: François Villon

Villon, dizelerini deneyimlerinden ve hissettiklerinden oluşturan ilk şairlerdendir. Yaşamı, acıları, yoksulluğu, üstelik sefalet içindeki sönük bir yaşamı olmasına rağmen. Kaptisli “okullu” bir gencin yaraları, hazları, çaresiz açlık günleri, kendisi gibi ser-seri ve kötülerle işlediği suçlar düşündürücü ve dokunaklıdır. Bu suçların içinde onun tutuklanmasına ve idama mahkûm edilmesine neden olan suçu Fransız şiirini en güzel şiirlerinden birini, Asılmışların Baladı'nı doğurmuştur. Onun hayal gücüne açılım sağlayan ironiye açık olduğu halde hiç de güler yüzlü olmayan perspektifler, umutsuz yakarışın mutlu sonu, peşini hiç bırakmayan ve tekrar edilen şanssızlıklar, yalnız su ve

ekmekle Orléans'ın rutubetli hücrelerinde geçirdiği bütün bir yaz. Bütün bunlar hiç de kendisine rondolar, baladlar, şansonlar esinleyecek şövalyevari kahramanlık serüvenlerine benzememektedir.

Dizelerindeki kaba güldürülere müstehcen esprileri ve zarif düşleri, ciddi duyarlıkları ekleyebiliriz. Arada bir duyduğu geçici mutluluklarına da şaşırılmamak gerekir. Geçmişe döndüğünde çılgınca kaybettiği yıllar için duyduğu pişmanlıklar, vicdan azabı, zihinden hızla geçen düşünceler. Dağılmış, işsiz güçsüz, uzaklara gitmiş, bir kısmı “ölmüş ve soğumuş” arkadaşlar. “Zavallı kadın” dediği annesinin anıları onu yüreğinden sarsar ve içinden acı dolu pişmanlıklar yankılanır. Ama zaman zaman kendini bıraktığı kısa neşeli ve hüzünlü anlar hep dışa vurduğu heyecanları ve onu içine alan karanlık yaşamında geçirdiği olaylar kendisine esin kaynağı olmuştur. O farklıdır ve Villon'dur. Özgün bir sesi ve dili vardır. Parisli « okullu »dur. Başka hiç kimse değildir. Suçludur ama suçluluğunun arkasında biraz temiz, biraz dokunaklı, biraz alaycı bir figür sergiler. Villon'daki bu belirgin karakter kaçınılmaz biçimde dikkatleri üzerine çeker. Kendinden öncekilerle ve sonrakilerle karşılaştırıldığında bu özellik bir istisna oluşturur. Bu süreç içinde şiirin kendini tanımladığını ve kendi kendini oluşturduğunu izleriz. Bireysel nitelik kendini ortaya koyar. Tüm bunlar Villon'un bütün modern Fransız şiirinin ilk sırasında neden yer aldığını anlamak için yeterlidir.

Villon doğumunu ve doğduğu yeri bir çok kez net olarak belirtmiştir. 1461 yılında *Grand Testament*'a başlarken otuz yaşında olduğunu söyler. Dörtlük biçiminde olan bir epitaf da: “Je suis François, dont ce me poise, / Né de Paris empres Pontoise” (Adım François, bu ad ağır bana / Paris'te de doğmuşum Pontoise yakınında).

Sonra başka bir sekizlikte: “Je suis François, dont ce me poise”, (Adım François, bu ad ağır bana); Nommé Corbueil en mon surnom, (Lakabımla Corbeil derler bana) / Natif d'Auvers empres Pontoise (Auvers'de doğmuşum Pontoise yakınında).

Kayıt tutulurken Villon'un yaptığı şaka anlaşılmamıştır. Yoksul bir ailedendir. Bunu içtenlikle itiraf eder: “Gençlik fakirlik içinde geçti / Babamın hiç zenginliği yoktu. / Ne de atalarında mal mülk / Fakirlik bırakmadı peşimizi / Atalarımızın mezarında izleri / Tanrıdan onlara rahmet / Ne taçları var ne de...”

Villon'un hiçbir soyluluk iddiası yoktur. Kibirli de olmadığı gibi kendisinin kötü, hatta çok kötü birisi olduğunu söyler. Annesi okuması yazması olmayan çok dindar yaşlı iyi bir kadındır. Villon annesine hep büyük acılara neden olduğundan dolayı içlenerek üzüntüyle iç çekerek anar. Gençliğinden beri hep kötü bir “okullu” olmuştur: “İyi olurdu okusaydım / Çılgın gençliğimi bilseydim / Adam gibi iş bilseydim, / Sıcak evim yumuşak yastığım olurdu!”

Elindeki fırsatların değerini bilmez. Yani birçokları gibi üniversiteye girdiği halde bu şansını kullanamamıştır: “Niye, niçin, neydi derdim ? / Ama dersten kaçıyordum. / Kötü çocuklardan oluyordum”. Ama onu “Maitre François” diye çağırıyorlardı. Bu nitelik gerçekte o zaman çok önemsenmemektedir. O kendini “okullu” olarak niteler. Ayrıca, Villon adı gerçek adı değildir, annesiyle evlenen ve ona babalık eden bir haminin verdiği bir soyadıdır. Ama Villon'un genel karakterine uyan *dolandırıcılık*, *serserilik* gibi niteliklerin karşılığı olarak kullanılan “**guille**” = *villonie*, *villonnie*, **villon** biçiminde ifade edilmektedir. *Testament*'larda bıraktığı miras eğlenceli bir şekilde dile getirilmiştir:

“Yırtık elbisesini terziye, kestirdiği saçlarını berbere...
Tanrı hakkı için, kopan gürültüyü Maitre Guillaume Villon’a bırakıyorum,
Benim çadırımı ve pavyonumu şereflendirdiği için”.

Kendi portresini ise şöyle çizer:

“T.ş k gibi kara kuru
Ne çadırı var ne pavyonu
Dostlarına ne bıraktı
Sahte bir para
Puldan bir ad”

Bir bayramda, Saint-Jacques sokağında otururken Philippe Chermoie adlı bir rahibin saldırısına uğrar. Kaçmasına rağmen rahip üstüne gelir ve bıçağı ile yüzünü ve dudağını parçalar. Villon da bıçağı ile rahibi karnından yaralar. Rahip birkaç gün sonra ölür. Olayın bir kadın yüzünden olduğu söylenir ama başka spekülasyonlar da vardır. Affedilmek için parlamentoya başvurur. İyi halden, genç oluşundan ve hamisi Guillaume Villon’un nüfuzu sayesinde suç indiriminden yararlanır. Sonra Navarre kolejinin soyulma olayına karışır. Bu arada (1456 da) bir veda mektubu bırakarak Paris’i terk ettiği ve *Lays, Legs* diye de bilinen *Les Testaments* adlı eserini yazdığı düşünülmektedir. Paris parlamentosu Villon’u idama mahkum eder. Montfaucon’da asılarak idam edilecektir. Umutsuz, tutunacak dal arar. İşte bu dönemde meşum ve korkunç olan *Asılmışların Baladı*’nı parlamentoya ulaştırmıştır.

Villon’un üniversite eğitimi almaya başladığı 1450 yılları Paris üniversitesinin en karışık yıllarıdır. Kralın otoritesine saraya, kiliseye karşı mücadele söz konusudur. “Okullular” anarşisttirler. Ortalığı kasıp kavururlar. Özellikle Villon yangına körtikle gider. Hocaları ile ilişkisi çok azdır. Zamanını hep kolay kadınlarla ve kızlarla geçirir. Sevmeyi de deniyeciktir ama başarısız olacaktır. Arkadaşlık ettiği kızlardan daha üst kategoride olan Catherine de Vausselle hakkında çirkin dedikodu yaptığı için soyularak kırbaçlanır. Rekabet yüzünden bir rahip tarafından sert bir saldırıya uğrar ve bıçakla yaranılır ama aynı zamanda kendisi de rahibi bıçaklar. Sonra Port Royal’da şen rahibelerin arasında saklanır. Villon’un söylediğine bakılırsa 1456 Noel’inde bazen *Küçük Vasiyet-Petit Testament* diye anılan eseri *Lais (legs)* yi yazmıştır. Sonra Moulins’de görülür, genç dük Jean II de Bourbon’un çevresinde. Genç dük için balad formunda çok esprili, zeka dolu bir dilekçe yazar. Dükten lütuf (“*gracieux prest*”) dilemek içindir bu. 1460 yazında Orléans hapisanesindedir. Marie d’Orléans sayesinde oradan çıkar. Sonra, tekrar, Meung-sur-Loire’da, lanet okuduğu papaz Thibaud d’Auxigny’nin yönetimindeki hapishanededir. 1461 de kral Louis XI hapisaneleri boşaltır. Villon bir kez daha kurtulur. Paris’e kaçar. Orada, 1461-1462 kışında büyük eseri *Testament*’ı yazar. Ama 1462 kasımında, hırsızlık suçundan tekrar Chatelet hapisanesine düşer, bu kez idama mahkum edilir. Paris’te darağacına çekilecektir. Bu trajik serüven “Ballade des Pendus” (Asılmışların Baladı) olarak büyük bir değer kazanacak ve günümüze ve bize ulaşacaktır. Haksız karar 5 Ocak 1463 te Paris Parlementosu tarafından bozulacak, ölüm cezası hafifletilerek on yıllık sürgüne çevrilecektir. Villon otuz yaşındadır ve yaşadıklarından dolayı kendi

deyimiyle korkunç şekilde yaşlanmıştır. Bir gece kaybolur. Villon geçerli bütün değer ölçülerinin dışında kendi yetenekleri ve karakteri ile anormal bir kimliktir. Ünlü şairtıcı dizeleri “ordure aimons” -“**pisliği severiz**” yankılanacaktır artık. O düşüşü sevmektedir ve bunu çok acılı biçimde hissetmektedir. Hıristiyanlık açısından da iflah olmaz bir günahkârdır. Ama, affedilme umudunu da yitirmez. Olağanüstü hızlı gitgeller içindeki bu karakter ölüme mahkum edildiği günlerde patlar.

Asılmışların Baladı: Ortaçağ Sonlarında Yeni Bir Şiirsel Söylem

Önce şiiri analım Orhan Veli'nin o güzelim çevirisiyle:

ASILMIŞLARIN BALADI

Olmayın bu kadar katı yürekli,
Ey dünyada kalan insan kardeşler;
Allah da sizden razı olur belki
Sizler acırsanız bizlere eğer;
Şurada asılmışız üzer beşer;
Kuş tüyüyle beslenen şu bedene
Bir bakın, dağılmada günden güne;
Bakın kül olan kemiklerimize;
Gülmeyin, dostlar, bu hale düşene
Tanrıdan mağrifet dileyin bize.

Kanun namına öldürüldük diye
Hor görmeyin bizleri, kardeş bilin;
Dünyada herkes akıllı olmaz ya,
Biz de böyle olmuşuz n'eyleyelim,
Madem alınımıza yazılmış ölüm,
İsa Peygambere dua edin de
Yanmak cehennem ateşlerinde
Esirgesin bizi, acısın bize.
Etmeyin, işte ölmüşüz bir kere;
Tanrıdan mağrifet dileyin bize.
Görmedik bir gün olsun rahat yüzü;
Yağmur sularında yıkandık yunduk;

Kurda, kuşa yedirdik kaşı gözü;
Kuş gagalarıyla kalbura döndük;
Durmadan kâh şu yana, kâh bu yana
Esen rüzgârla sallana sallana...
Kargalar geldi konu üstümüze.
Sakın siz katılmayın bu kervana.
Tanrıdan mağrifet dileyin bize.

Dilek

Büyük İsa, cümlelerin efendisi!

BALLADE DES PENDUS

Frères humains qui après nous vivez
N'ayez les coeurs contre nous endurez,
Car, se pitié de nous pauvres avez,
Dieu en aura plus tost de vous merci.
Vous nous voyez cy attachez cinq, six
Quant de la chair, que trop avons nourrie,
Elle est pieça devoree et pourrie,
Et nous les os, devenons cendre et pouldre.
De nostre mal personne ne s'en rie :
Mais priez Dieu que tous nous veuille absouldre!

Se frères vous clamons, pas n'en devez
Avoir desdain, quoy que fusmes occiz
Par justice. Toutesfois, vous savez
Que tous hommes n'ont pas le sens rassiz;
Excusez nous, puis que sommes transis,
Envers le filz de la Vierge Marie,
Que sa grâce ne soit pour nous tarie,
Nous préservant de l'infemale fouldre.
Nous sommes mors, ame ne nous harie;
Mais priez Dieu que tous nous vueille absouldre!
La pluye nous a débuez et lavez
Et le soleil desséchez et noirciz:

Pies, corbeaulx nous ont les yeulx cavez
Et arraché la barbe et les sourciz.
Jamais nul temps nous ne sommes assis;
Puis ça, puis la, comme le vent varie,
Plus becquitez d'oiseaulx que dez à couldre.
Ne soyez donc de nostre confrarie;
Mais priez Dieu que tous nous vueille absouldre

Prince Jhesus, qui sur tous a maistrie

Cehennem ateşinden kuru bizi;
Kuru bizi, acı da halimize.
Dostlar, görüyorsunuz halimizi;
Tanrıdan mağrifet dileyin bize.

Garde qu'Enfer n'ait de nous seigneurie
A luy n'avons que faire ne que souldre.
Hommes, icy n'a point de mocquerie;
Mais priez Dieu que tous nous vueille absouldre.

Villon'un bu şiiri başlığında da belirtildiği gibi klasik bir balad formudur. Biçim olarak bakıldığında onar hecelik üç kıta ve bir de sona yerleştirilen “dize” den oluşmaktadır. Kafiye düzeni A B A B B C C D C D biçiminde oluşturulmuştur. Af çağrısı için yapılan bir dua olan bu baladı Villon hapishanede yazmıştır. İnsanı içinden saran ölüm gerçeğini yansıtan etkili bir manzarayı sergilemektedir. Bir lütuf beklentisi, isteği ve yakarışı ve içeriği taşımaktadır. İşlenen günahlar için bir pişmanlık ifade edilirken çok usta bir tarz ve biçim kullanılır. Ölüm manzarasını usta biçimde sunar. Ortaçağ Avrupası'nda ve XIV. ve XV. yüzyılda, özellikle 1350 ve 1500 yılları arasında -ölüm dansı- “dance macabre” ve - ölüm maskesi- “masque mortuaire” ölümlerle ilgili heykeller ve mumyalar insanların uğraşı durumundadır. Şöyle ki “Rappel-toi la mort” – ölümü hatırla- deyimi kafalara kazınmış gibidir.

İlginç olan, katı bir balad biçimiyle diğer insanlara göre farklı ve üstün bir insan ortaya koymasıdır. Bu özellik evrensel bir boyut kazandırmaktadır. Bu nedenle bizim de ilgi alanımıza girmiştir. Yazıldığı dönemden bu güne kadar olduğu gibi günümüzde de her coğrafyadan her insanda aynı etkiyi gösteriyor olmasıdır.

Genel hareketlilik bakımından: 1 inci kıta bir affedilme ve yakarış çağrısıdır;

2 inci kıta yumuşak ve içli bir duadır; 3 üncü kıta pişmanlık ve arınma arayışının trajikomik bir manzarasını yansıtır. Darağacını beklerken bile kendisiyle alay edebilen bir Villon söz konusudur. Evrensel gerçeği parodileştirebilecek bu özellik yeni bir şiirsel ifadedir; 4 üncü kıta ise İsa'yı anarak etkileme arayışını yansıtır. 1 inci kıtanın birinci dizesinde insanların lütfakarlığı ve hayırseverliği hedef alınmaktadır: Etkili bir giriş eylemi olan kardeşler veya kardeşlerim diyerek bir sesleniş tarzı uygular. Uyarıcı insani değerler ve duyarlılığa göndermede bulunur. Böylece ileti kestirmeden gereken yere ulaşabilecektir. Okuyucu da bu ileti ortamına odaklanacaktır: “Bu dünyadan gider olduk ey kalanlar. Bize karşı katı olmayın” biçimindeki bir hitap tarzı, bütün insanları kapsadığı için insan olma olgusu olan belirleyici özelliği ön plana çıkar. Bir ölünün ağzından sıcaklık merhamet dilerken insanların iyi niyetine güvenen ve kuşkusu olmayan içten bir hava yansır. Hem mantıksal değeri olan kavramlara, (ne zaman ki, o zaman, öyleyse...), hem dinsel içeriği olan ve af ögesinin kapsamına giren farklı kültürlerdeki kavramları kullanır.

“Biz”; “Zavallılar”; “Suçlular”; “Tanrı”; “Merhamet”; “Dua”; “Sükür” gibi kavramlar, evrensel argümanlar olarak açık ve dolaylı olarak yansıtılmakta ve yalnız bir döneme özgü sınırlar içinde dondurulamadığı gibi, ikna etme stratejisi için de kullanılmaktadır. Ortaçağ yazar ve şairleri zamanlarının dışına çıkma gibi tutkuları olmadığı halde, bu kavramlar kendiliğinden genişleyen bir kapsam alanı oluşturmaktadır. Beklenmeye ve amaca vurgu yaparak ifadeyi güçlendirirken muhatabı üzerinde etki uyandırmak için dinsel edimin ödüllendirici özelliği de eklenmiş oluyor. Örneğin “Merhamet” dürtücü, uyarıcı bir unsurdur. Yani bedeli vardır. Ödüldür. Villon insani bir armağan olan

“Teşekkür” sözcüğünü çoğul kullanır. Yani “Tanrının ihsanı bitmez tükenmez. Üstünüze olsun sizin hepinizin tanrının iyiliği” diyor. Kimse böyle bir af dileme karşısında kayıtsız kalamaz.

Diğer yandan, görselliği çağrıştıracı etkili bir unsur olarak da kullanır: “Şurada asılmışız üçer beşer; Bakın bize. Şu halimize. İşte diyor darağacına çekilecek olanın ağzından. İzlendiği gibi bu beşinci dize idamlık hali üzerine kuruludur.

Altıncı ve yedinci dizelerde Villon’un düşündüklerini izlersek “Kuş tüyüyle beslenen şu bedene / Bir bakın, dağılmada gündün güne” dizeleri çarpıcıdır. Bu bedenler günahkârdır. Beden ruhtan ayrı olarak kötülüğün kaynağıdır. Biz de bu durumun mağduruyuz, bu bedenlerin günahını çekiyoruz, yani “kurbanız biz” diyor dolaylı biçimde. Açık bir biçimde de “bakın biz idamlıklardan kalanlara, işte kuru kemikler ortada” diye vurguluyor. “**Biz**” ve “**Kuru kemikler**” özdeşleşmiş sanki Villon’un çizdiği tabloda ve inandırıcı bir manzara içinde sunuluyor. Ama mütevazı bir itiraf değil. Herkesi ürperten ve derinden sarsan bir gerçeğin anımsatılması ve merhamete yöneltmesi onun stratejisi. “Ama siz dua edin” diye ortaya koyduğu bu isteğini. “*Ama*” ≠ “*Gene de*” zıtlığını kullanırken, Villon büyük bir Güç ve İrade kaynağını çağrıştıyor, anımsatıyor. Etkisinden de emin olarak. “**Herkes**” yalnız idamlıklara yapılan bir gönderme değil aynı zamanda “**Biz**” değerindedir. Tüm insanlara yapılan bir çağrı niteliği taşımaktadır. İkinci kıtada suçunu kabul ediş, iç hesaplaşma, kendini yargılama, pişmanlık ifadelerine rastlanmaktadır. Ancak ne kendisi, ne de başkaları için darağacı önündeki insan tavrını küçümsemez. Kendisiyle alay mı ediyor ? Eğer öyleyse, bu ancak acı dozu yüksek bir ironidir: “Gülmeyin, dostlar, bu hale düşene”.

XV inci yüzyıl Paris’inin toplum katmanlarının ruhunu iyi tanıyan bir kimlikle karşı karşıyayız. Her sınıfın dilini ve değerlerini tanıyan, argodan başlayarak sıradan bir halk ağzına, dönemin yazın biçimine kadar Paris’in içindedir. Rahiplerle yanyana bir mektepli- ve Kilise ile devamlı sert sürtüşme içinde olan Sorbonne’da sanat lisansı yapmış olan biri olarak zamanını bilim ve aydın çevresiyle de iç içe yaşamış, ortaçağ geleneğini, sanatını ve kültürünü iyi tanıyan ve sürdüren özgün bir kimlik söz konusudur: “Je suis François, dont ce me poise / Né de Paris empres Pontoise”.

İkinci kıtadaki ironik havayı yeniden izleyelim:

“Kanun namına öldürüldük diye
Hor görmeyin bizleri, kardeş bilin;
Dünyada herkes akıllı olmaz ya,
Biz de böyle olmuşuz neyleyelim”

Hemen belirtelim. Burada kast edilen adalet kurumsal olan adalet değil, Villon’un sürekli karşı karşıya geldiği mekanizmalardır. Ona göre, “gebersin öyleyse” diye bakan bir mekanizma var: “Biliyorsunuz ya... Adalet işte !” diyerek kendi suçluluğunu sorgularken ince bir eleştiriye katılmamız beklentisi içindedir. Farkındalığı ve insanların sağ duyusunu hesaplar ve insanlara güvenmektedir: “*Toutesfois*” -herseye rağmen- bu, (eğer adaletse)/ “*Excusez-nous*” – bağışlayın bizi. Biz ölüyüz artık. Ölü bedenleriz. Öbür taraftayız.”

Ölü bedenleri iki anlamda algılıyoruz : Birincisi Ortaçağ'da yaygın olan ölü beden heykelleri, ikincisi ölü, ceset. Ölümle yan yana, iç içe yaşanan bir dönem olan ortaçağ ölümün dehşetini XVI ıncı yüzyıla da aktarmıştır. Ronsard'ın da benzeri olguyu işlediğini görüyoruz. Villon “**Nous**” -Biz ve “**martyr**”-şehit öğelerini eş anlamda kullanıyor. “**Nous = Martyr**” biz kurbanlar(ız). On altıncı ve on yedinci dizeler Bakire Meryem'in oğluna başvuru niteliği taşır: “İsa Peygambere dua edin de / Yanmak cehennem ateşlerinde / Esirgesin bizi, acısın bize” diye İsa adına affedin diyor. Çarmıhtaki İsa figürü canlanmıyor mu ? Ortaçağın ilk dönemlerinde çarmıhtaki İsa muzaffer bir figürü oluştururken Villon döneminde acı çeken bir İsa figürünü temsil eder. Dolayısıyla boşuna anmıyor ve anımsatmıyor İsa'yı. İnsanoğlu suçludur doğası gereği. Hata işler. Bir girdabın içinde yaşar. Baş döner. Yolunu şaşırır. “*Pardonnez-leur: ils ne savent pas ce qu'ils font.* (Affedin onları; ne yaptıklarını bilmiyorlar)

İkinci kıtanın son mısraları kafiyelerle güçlendirilmiş olarak vurgulu biçimde edilen ağırbaşlı ve samimi duaları kapsamaktadır. Özellikle “cehennemin yıldırımlarından bizi koru” ifadesi anlama bir derinlik kazandırmaktadır. Bir başkaldırı ile birlikte suçunu kabul eder : ölüyüz artık, işkenceye gerek yok. Zaten ruhumuz acı çekiyor : “Etmeyin, işte ölmüşüz bir kere” (nous sommes mors, ame ne nous harie).

Üçüncü kıtada bir ölüm manzarası, canlı bir ölüm sahnesi canlandırılıyor:

Yağmur sularında yıkandık yunduk;
Kurda, kuşa yedirdik kaşı gözü;
Gün ışıklarında karardık, yandık;
Kuş gagalarıyla kalbura döndük;
Durmadan kâh şu yana, kâh bu yana
Esen rüzgârla sallana sallana...
kargalar geldi konu üstümüze.

Oldukça etkili bir görsel sunum karşısındayız : Yağmur ıslattı, güneş kuruttu, kararttı, yaktı.. Hemen, ister, istemez, Su ve Ateş gibi Ortaçağın iki önemli elemanını ve kontrastını da görüyoruz. Villon kuşların işlevini de ihmal etmiyor bu manzarada. Sadizme varan bir işkence boyutu var. Aynı zamanda karmaşık bir imge. Acı duygusunu hafifleten çocuksu bir yansıma da yok değil: rüzgâr esti kavrulduk, bir o yana bir bu yana savrulduk. Kuşlar gagalıyor bir taraftan da. Hafif bedenlerin ölüm dansı sanki orta yerde. Ses ve ritim olarak baktığımızda hareketlilik bir asılmışın durumundan yola çıkarak vermeye çalıştığı dersi olumsuz etkiliyor: “Sakin siz katılmayın bu kervana”. Ve bir serzeniş, bir ironi yansıyor. Bir aidiyet duygusuyla beklenti içinde görürünüyor.

Son beş dize ise sıkıntılı ve sıkıcı. Önceki mısralara bir dönüş söz konusudur. Kutsal İsa'ya başvurarak kapatmaya çalışan bir çaba izliyoruz. Kutsal İsa'nın huzurunda artık herkes eşit olacaktır. Öyleyse suçlular, idamlıklar, masumlar ve diğerleri için asil muhatap İsa'dır. Bir selamet arayışı **Eşit** olan “**Biz**” ve “**Herkes**”in yerini bireysellik alıyor. Ama içtenlik görünüyor. Çünkü durumun hafife alınır tarafı yoktur: “Dostlar, görüyorsunuz halimizi”.

Ancak bütün yazdıklarından Villon'un bir ikizini de düşünemez miyiz? Villon kimliği böyle bir soru sormamıza izin veriyor. Bütün balad boyunca ironi unsuru kendini kimi zaman hafif te olsa gösteriyor. Villon bunun gözyaşından daha etkili olduğunu düşünüyor. Baladın anlatı gücü içinde özgürce manevra yapmaktadır. Nakarat ve kafiyelerin önemli etkisi vardır.

Sonuç

Villon her ne kadar ölümünden sonra uzun bir süre izi kaybedilse de, XVI. yüzyılda eserlerinin ardı ardına basılmasıyla kısa zamanda bir “Villon efsanesi” doğmuştur. Yapılan araştırmalar şairimizin dönemine göre lirik anlatımıyla Fransız Şiirinde modern anlatımın öncüsü durumuna getirmiştir. Eserlerinde derin bir şiirsel zenginlik olmasa bu kadar etkisi olur muydu acaba? Herkes aynı etkiyi hisseder miydi? En alt kesimden en üst kesime kadar böyle evrensel bir etki sağlayabilir miydi? Bize göre Villon'u kurtaran şey, ettiği dua kadar da baladlarının dahiyane gücüdür. Ancak durum şu ki Villon bu baladı yazarken okuyucu onun yanındaydı. Villon'u evrensel kılan da budur.

KAYNAKÇA

- Bernard Jen-Marc, François Villon, 1431-1463, Sa Vie-Son Œuvre, Bibliothèque Larousse, Paris, 1918.
- Brunel P, Bellenger, Y. et alter, Histoire de la Littérature Française, du Moyen-Age au XVIII e Siècle, Bordas, Paris, 1986.
- Favier Jean, François Villon, Fayard, Paris, 1982.
- Henriot Emile et alter, Neuf Siècle de la Littérature Française des Origines à Nos Jours, Librairie de la Grave, Paris, 1958.
- Lanson G., Tuffrau, P. Histoire de la Littérature Française, Hachette, Paris, 1957.
- Roland M. Louis, Œuvres complètes de François Villon. Librairie Garnier Frères, impr. Kymène, Paris 10 12.
- <http://afvalpofrancais.jimdo.com/1esl-2013/poesie/ballade-des-pendus/>
- http://www.siiir.gen.tr/siiir/f/francois_villon/asilmislarin_baladi.htm

Özet

ORTAÇAĞDA LİRİK VE MODERN BİR ŞAİR: FRANÇOİS VILLON

Bu makalede, Fransız Şair François Villon'nun şiirleri çerçevesinde modern şiirsel anlatımını inceleme amaçlanmıştır. Şair, 1431 de Paris'te doğmuş, 1463 te ölmüştür. Lirik anlatımından dolayı, Fransız edebiyatının en önemli şairlerinden biri olarak kabul edilir ve Orta Çağın en tanınmış şairidir. Villon, Paris Üniversitesinde sanat öğrenimi yaptı. İki önemli eseri, *Le Testament* ve özellikle *Le Grand Testament* geleneksel olarak

otobiyografik özellik taşır. Bu iki *Testament*'in dizelerinde ölüm anında umudu yansıtan bir hava vardır. Trajik unsurun tonu içtenlikle verilmektedir ve kendi zamanının şairleri ile bir zıtlık oluşturur. Villon şiire tema ve form olarak büyük bir yenilik kazandırmıştır. Balad formundaki şiir modern siirin Ortaçağdaki başlangıç noktasını temsil eder. François Villon'un ölüm ve sefaleti farklı biçimde betimleyen *Asılmışların Baladı* (*La Ballade des Pendus*) en çok tanınan baladıdır. Villon'un hapisanede idamını beklerken yazdığı düşünülmektedir. Bu balad, XIV. ve XV. yüzyıl Fransız Şiirinde müziği de birlikte içeren formlardan biridir ve büyük hayranlık duyulan Villon, XX. yüzyıl şairlerine öncülük etmiştir.

Anahtar sözcükler : Villon, balad, Asılmışların Baladı, Fransız şiiri, Orta Çağ

Abstract

FRANÇOIS VILLON: A MODERN AND LYRICAL POET IN THE MIDDLE AGES

François Villon was born in Paris in 1431 and died in 1463; he is recognized as one of the most important poets in French literature and the best known of the late Middle Ages. Villon became a student in arts, University of Paris. His two collections of poems, especially “Le Testament” and “*Le Grand Testament*” have traditionally been read as his autobiographical life. The verses of these two Testament are marked by the immediate prospect of death. The tone of tragic sincerity is very remarkable and stands in contrast to the poetry of his time. Villon was a great innovator of the themes of poetry and a great renovator of the forms. He represents the starting point of modern poetry in ballad form of the Middle Ages. “*La Ballade des pendus*” of Villon describing other forms of misery and death is the best-known poem. It is highly believed that Villon wrote it in prison while waiting his execution. The ballad was one of the principal forms for music and poetry in fourteenth and fifteenth-century France and Villon has been greatly admired by many poets a pioneer in the twentieth century.

Keywords: Villon, Ballad, La Ballade des pendus, French poetry, Middles Ages,